

KIRÁNDULÁS OROSZORSZÁGBA

Leninizmus a moszkvai
utcákon
(1925)

– részlet

Tolsztoj írja Moszkváról, hogy minden orosz ember érzi a város anyai jelentését, s még a külföldiek is, akik nem tudják, hogy Moszkva az „orosz anyácska”, megérzik a város asszonyi jellegét. Tolsztoj szerint Napóleon is érezte Moszkva nőiességét: „Cette ville asiatique aux innombrables églises. Moscou le sainte! La voilà donc enfin, cette fameuse ville! Il était temps!”¹

Miután 1812. szeptember 2-án, reggel tíz órakor megszemlélte Moszkvát a távolból, Napóleon magához intette a tolmácsát, Lormel d'Ideville-t, és azt mondta neki: „Une ville oocupée par l'ennemi ressemble à une fille qui a perdu son honneur!”² Aztán a kí-

¹ Ez az ázsiai város tele van számtalan templommal, a szent Moszkva! Íme, végre itt van ez a híres város! Végső ideje volt!

² Az ellenség által meghódított város olyan, mint a megbecstelenített lány.

séretéhez fordult, és megparancsolta nekik, hogy vezessék elébe a bojárokat: „Qu'on m'amène les boyards!”³

Két teljes óra elmúlt, mióta Bonaparte kiadta a parancsot, a főnemesek azonban sehol. A bojárok elmenekültek a városból, melyet optikai csalódás következtében Bonaparte „megbecstelenített lánynak” látott, voltaképpen azonban akna volt az, mely porrá és hamuvá fogja változtatni a karrierjét.

Minden polgár, minden nyugati utas, aki ma megérkezik Moszkvába, várja a bojárokat, a bojárok azonban elmenekültek a városból, se hírük, se hamvuk. És miközben Moszkva ma a nyugat-európai optikai csalódásnak köszönhetően „megbecstelenített lánynak” látszik (a kommunárdok szerint), pont, mint Bonaparte esetében, voltaképpen most is akna, melynek mennydörgése még emberöltőkön át visszhangozni fog.

Semmi nőies nincs már ebben a városban, mely zászlóival és paroláival a kortárs európai és nemzetközi politikai aktivizmus szintézisét jelképezi a világháború romjain, mely 1914-ben alapjaiban megrázta a polgári civilizációt.

Moszkva ma a leninizmus kovácsműhelye, melyet számtalan dekoratív eszközzel leninizáltak. A pályaudvarok csarnokaiban Lenin-szobrok magasodnak, s az utas, amint orosz földre lép, azonnal Leninnel találkozik számtalan variációban. Lenin mozgalmos pózban, mint tiszta feszültség és kirobbanó temperamentum, mint zászlóvivő és a vihar hírnöke, mint tengernagy a hajóorrban, mint a minden szavának hipnotizáltan engedelmeskedő tömeg vezére; ott bőségszaruból szór aranyesőt az ipar megújulására, itt vörös bársonyba ágyazott érméről szemlél miniket tar tatár koponyájából a két ravasz, sötét szeme s az érzéki alsó ajka. Úgy jelenik meg a kirakatokban, a plakátokon és a zászlókon, a mozivásznakon és a reklámokban, a villamosokon és a templomfalakon, a paloták homlokzatán, mint a mai Moszkva korifeusa, mint a moszkvai politikai propedeutika prédikátora, mint hős vezér, akiről Nyugaton

³ Vezessétek elém a bojárokat!

azt írják, hogy meg akarja alkotni Moszkvából a „Harmadik és Utolsó Rómát”.

Lenin a moszkvai falak gránit alapköve, Lenin ott röpköd a homlokzatok fölötti timpanonokon, a moszkvai házak Lenin-idézetekkel vannak teletűzdelve, mint a dzsámik a Koránnal. Sört iszol egy étteremben, véletlenül a söralátétre téved a tekinteted, melyen Lenin tézise olvasható a gyarmati kérdéstről: *Ma a földgolyó öthatoda a tőke rabszolgája! Az világ egyetlen szabad hatoda a Szovjet Szocialista Szövetségi Köztársaság.*

Kószálsz az utcákon, s az egyik sokemeletes lakóépületen megpillantod, ékes ósláv cirill betűkkel betonba vésve: *A forradalom vihara letör minden ellenséget.*

A Szűzanya templomán, ahol Šulek és Gaj fohászkodtak az Úrhoz, s ahol Rački esperes ámuldozott az orosz nép vallásosságán, Marx tézise díszeleg Lenin parafrázisában: *A vallás a nép ópiuma.*

A jelszó, mellyel Marx megsemmisítette a metafizikai narkózis minden báját, az *Ateista* című folyóirat szlogenjévé vált. Ezt a folyóiratot a Szovjet Ateista Szövetség adja ki, s ezer meg ezer példányban hordják szét a nagy teherautók Moszkva-szerte, ponyvájukon ugyanezzel a jelszóval.

Megállsz a városközpontban, tekinteted megpihen egy domborművön, melyen dühödött oroszán bóg: *Minden nagy eszme pánikot szül, mely akár az oroszlánüvvöltés.* Az egyik kőről gigantikus ököl fenyeget ormóttan erejével, alatta a fölirat: *Ha igazad van, vágj oda,* a vörös vásznon pedig, mely tarka kínai reklámszalag gyanánt lobog az út fölött, ez áll: *Iljics mondta: ne feledkezzetek meg a gyerekekről,* egy másik plakát pedig a cselédlányoknak magyarázza Lenint: *a ti kezetekben van Oroszország sorsa.*

Vlagyimir Iljicszet nézheted a cukrászdákban csokoládéból vagy krémből formázva, a tortákról meg a süteményekről az ő műveiből vett idézeteket nyalhatod. A virágüzletekben az ő arcmásában gyönyörködhetsz piros meg fehér virágokból komponálva, a könyvesboltokban őt látod a fedőlapokon, a bazárban ő a játékszer. A gyerekek kirakós kockájából Lenin élete áll össze, gimnazista napjaitól, amikor fölakasztották a fivérére, a

történelmi jelentőségű forradalmi tömeggyűlésekig a moszkvai Tyeatralnaja téren. A trafikokban és a filatelistá boltocskákban őt láthatod bélyegekből összeragasztva, őt nézgetheted a bankok kalendáriumain, a kávéházak itallapján és az üzletekben, amint fölemelt ökölrel fenyegeti a tőkét, vagy áttekinthetetlen tömegnek szónokol az államkapitalizmusról meg a NEP-ről. A textilboltokban az ő alakját komponálták meg tarka ruhaanyagokból, az éttermekben ő a vignetta a korsón, a borbélynál ő a cégér levágott hajtincsekből összezsirizelve. Összetakolták Lenint patkókból és csavarokból, megformázták viaszból és zsíról, ő a képeslap és a váltó, a reklám és a pártprogram. Vele kezdődnek a vezércikkek, vele nyitják meg a politikai gyűléseket s az előadásokat, s ha megnézel egy színelőadást, a kísérőd nem arról a bizonyos színházról vagy annak a bizonyos színháznak a színészeiről fog mesélni neked, hogy művészileg mennyire jelentős művészek ők moszkvai vagy orosz viszonylatban, hanem arról, hogy onnét, arról a színpadról egyszer Lenin is beszélt. Itt kocsikázott egyszer végig az utcán, itt állt azon a történelmi napon, amikor elindult Kolcsak, ott feküdt beteg, amott látták utoljára...

Lenin meghalt, a leninizmus él, ezt olvasod egész nap százszor meg százszor a villamosmegállóknak, ez lobog a vörös zászlókról, ez világít éjszaka a homlokzatokról és a tetőkről. A kirakatokban, az urbanizált városközpontban és a külvárosokban, ahol sárga bérkaszárnyak sorakoznak és tehenek sétálnak az utcán, Lenin trónol a szappan meg a pacsulit, a pótkávé meg a fehér cukorsüvegek közt. Fehér gipsz mellszobrát vörös celofánba burkolt lámpa világítja meg a márványlapú kirakatban a sonkák és a kolbászok között, amott aranyhajú gyermek formájában árulják a kegyesboltban a szentek csontjai meg az ikonok társaságában. Lenin ma háromszínű olajnyomat arany rámában, mely részletre is megvásárolható, ott függ a kabinetekben és a házastársi ágyak fölött, Lenin ma áttetsző vízjegy a szerelmes levélen és doktori disszertációk témája. Lenin-mauzóleum ma az alabástrom tintatartó vagy a faragott diófa láda, a le-

vélszelence vagy a cigarettásdoboz; ő a szuvenír váza vagy bögre, ő van a tányérokra, a hamutálakra, a kefékre, a zsebórákra gravírozva, ő díszel az étlapokon, a transzparenseken, az agitációs plakátokon.

Moszkva szívében van egy nagy épület, a Lenin Intézet, melyben szakemberek légiója tanulmányozza Lenin személyiségét, a könyveket, amelyeket olvasott, a leveleket, amelyeket írt, az embereket, akiket ismert. Külön *Lenin Közlöny* jelenik meg, kinyomtatják a legjelentéktelenebb emlékezést is, ha reá, a Moszkva fölött lebegő fantomra, a legendára vonatkozik. Temetése történelmi esemény volt nemzetközi méretekben, Pityer ma az ő nevét viseli, Moszkvától Kijevig nincs egyetlen város sem, melynek ne lenne Lenin utcája vagy Lenin tere, a gyerekeknek ma a „Lenin” nevet adják, ahogy a francia gyerekeket hívták Napóleonnak hajdanán – mindez annak jele, hogy a lavina, melynek neve Iljics, még mindig dagad és dagad. Iljics itt járt, Iljics azt mondta, Iljics azt írta...

Iljics nem csak egy festmény a rendőrállomáson, nem csak költemények mottója vagy

gramofonhang! Ő nemcsak katonai zászló, nem csak hangos, ám annál ostobább banketeken, nagy ivászat közepette mondott pohárköszöntő. Lenin valóban mély gyökereket eresztett az orosz ember tudatába, alakja az orosz élet napról napra hatásosabb varázsszövegévé válik. Az orosz emberek sok szenvedésen keresztülmentek a leninizmus árnyékában, túléltek az imperialista intervenciók és a polgárháború véres korszakát, de bármily sok keserű, negatív tapasztalat halmozódott fel a leninizmus fogalma alatt, keserű tapasztalatok, melyek az ember iránt csöppet sem készséges valósággal való birkózás során gyűltek fel, Lenin neve mégis melegen, békésen, már-már halkán cseng. Ez nem szentimentális lírai csönd, ez az a katarzis, amikor a nemzedékek feje fölött átszellemlül a tragédia magasabb értelme.

– Ah, igen, igen, Iljics, ő aztán férfi volt a talpán... igen, igen, ő, Iljics, hát ő egy zseni volt... ha nem vitte volna el olyan korán a halál...

Mindenféle káromkodásokat hallani. A kortársak szemében a forradalom kisebb-nagyobb statisztái igen gyakran nevetséges színben tűnnek fel, és fanyar tréfák kerengnek a Kreml minden nagyságáról, de ha Iljicsről van szó, akkor érezni a spontán, egyszerű, őszinte lelkesedést. Lenin mester és rabbi, a kezdet jelképes betűje és a világosság a sötétségben. Ő az az Iljics, aki annak idején így szólt tanítványaihoz: „Mondom néktek, a pokol kapui sem vesznek rajtam diadalmat...”

A leninizmus ma az egész földgolyót beborította, akár egy kísértetiesen hatalmas kontinens árnyéka, mely a Kaukázustól Alaszkáig, Vlagyivosztoktól és Mongóliától a Baltikumig terjed, a leninizmus kohója pedig orosz és nemzetközi viszonylatban is Moszkva. Itt nyomtatják Lenin Összes Műveit huszonhat kötetben, és Moszkvából millió és millió példányban szórják szét ezeket a könyveket szerte a világon minden lehető nyelven, akár a szentírást. A volt moszkvai cári Tiszti Kaszinó ma gigantikus kiadóház, mely a maga hat emeletével úgy zúg, mint a méhkas, a gépirókisasszonyok verik az írógépeket, a szállítók, akik Lenin Opusát terjesztik, hangosan lármáznak. Több száz munkás napi nyolc órá-

ban rakodja a sárga papírba csomagolt Összes Műveket, amelyek liftekkel utaznak, teherautókra rakják fel őket, és széthordják a világ minden részébe, Sanghajtól a Tűzföldig.

A kitaj-gorodi moszkvai Cityben, a Varvarka utcán van néhány palota, melyben nagykereskedelmi részlegek foglalkoznak a legújabb iparággal: az „Уголок Ленин”-nel. Minden orosz iskolának, minden állami vállalatnak, minden pártsejtnek és katonai egységnek, minden analfabéta-kruzsoknak, minden szakmai egyesületnek megvan a maga „Уголок Ленин”-je, Lenin-sarka. A szoba sarkában zsánerképek lógnak a falon, természetesen Lenin életéből, grafikák, amelyek az orosz villamosítás tervrajzát, a szovjet seregek történelmi győzelmét, kokszolóműveket, magas kohókat, vízi erőműveket és zászlókat ábrázolnak; ki vannak állítva Lenin könyvei, kéziratának másolatai, halotti maszkjának lenyomata, gramofonon meg lehet hallgatni a beszédeit, dokumentumok tárják fel Lenin életét legszengébb gyerekkorától a Vörös téren történt apoteózisáig. Mindezt az anyagot nagy mennyiségben dobják piacra, nem meglepő, hogy a Lenin-fenómén iparosított kultusza lépten-nyomon szembeötlik a moszkvai utcákon, és leuralja a fővárost, akárcsak számtalan más várost egész Oroszországban.

Moszkva központja ma Lenin-mauzóleum. A Vörös téren, a Kreml falánál, a Szenatszka-bástyatorony előtt áll a mauzóleum modellje, mely Alekszej Suszev építész tervei alapján készült. Asszír piramis mint az örökévalóság szinonimája, rajta a felirat verzálal, öt egyszerű betű: ЛЕНИН. A modell fából készült, de bronzba öntve képzelték el, mely maradandóbb a költői szónál.

A mauzóleum e modellje előtt naponta öszszegyűlnek a zarándokok, hogy tiszteletüket tegyék a megboldogultnak. Itt álldogál a szi-bériai aranyásó és a medvevadász, a sárga bőrű kínai kuli, a muzsik a tulai kormányzóságból, az asztmás holland kispolgár vagy a veszfáliai diák. Asszonyok és gyerekek, öregemberek és katonák, koldusok és szerepapok díszsüveggel a fejükön, hosszú, nedves szakállal, mind-mind álldogálnak a hó-

esésben vagy a szélben, és várják, hogy bejussanak, és fejet hajtsanak annak az embernek az árnyéka előtt, aki hitt az emberi értelem győzelmében. 1924. január huszonegyediké óta nap mint nap tömegek vonulnak el némán az üvegekoporsóba helyezett, bebalzsamozott test előtt.

Napoleon szarkofágja Párizsban az Invalidusok Dómjának kupolája alatt, a Wagramtól Moszkváig terjedő győzelmek zászlóival és trófeáival, építészetileg ünnepélyesen hat és császárian patetikus, amilyen patetikusak voltak a bonapartista napok, amikor a Tuileriákon Európa sorsát szabták. Bonaparte szarkofágja olyan rafináltan van elhelyezve, hogy mindenki, aki látni akarja, kénytelen fejet hajtani a tábornok előtt, aki fölszámolta a forradalmat, és akitől Beethoven visszavonta az Eroica ajánlását, mert felbosszantotta ez a cezaromániás komédiás.

Lenin, sárgán, bebalzsamozva, üvegekoporsóban, vörös kecskeszakállal, közönséges orosz proletár rubaskában, összeszorított ököllel és bujkáló ironikus mosollyal a szája szögletében, ez a viasz Lenin, aki moccanatlanul halott, és teljes pascali magányban honol, a legbanálisabb rózsaszín félhomályban durván barbárnak tetszik, akár egy panoptikumfigura, azonban a viaszbábót a titokzatos Kelet mágiája világítja meg, és az orosz, ázsiai misztérium érthetetlen, rejtélyes hangján beszél. Ez a misztérium füstöl a kormos, nedves falú moszkvai templomokban, és a huszadik század materialistái számára alig-alig érthető a nyelve. Alszik Lenin a koporsó áttetsző üveglapja alatt, tőle jobbra és balra egy-egy vörösgárdista őrködik, a csupasz kés bíbor visszfénye villog az éles lovagi szablyán, amiként baljósan csillogtak annak a halotti őrsegnek a késein is a visszfények, mely viaszbábuszerűen dermedt meg az isteni sírnál nagypéntekről nagyszombatra virradóra.

A famauzóleumban, négy méterre a föld alatt, ahol a langyos hőmérsékleten hangtalanul vonulnak fedetlen fővel az emberek a vörös szőnyegen, némán, elfogódottan a síron túli félelemtől, egy tetem sárga, dohos koponyájára szegezett tekintettel, melynek orr-

lyukait a halál lehelete rezegteti, ebben a fa-mauzóleumban csoda történik. Odalent továbbra is szívósan és csökönnyösen agitál a pártja érdekében egy ember a távolból, a másik, ismeretlen partról, hiszen a tetemével van csak köztünk, voltaképpen azonban elutazott már, és árnyék csupán, de olyan árnyék, aki dacolva az istenekkel jelszóként él tovább, és rendületlenül hirdeti, hogy csak az egységes proletariátus mentheti meg a világot az újabb katasztrófáktól.

A perzsák és indiaiak, közép-afrikai és dél-amerikai fekete bőrű vendégek, akik elmentek az összeszorított öklű viasztest előtt, mind magukkal vitték a Fehér Embernél tett posztumusz audiencia kitérőmentés pecsétjét. Ez a Fehér Ember huszonöt éven át nem unta meg írni és mondani, hogy a gyarmatok kérdése az európai munkásosztály számára ugyanolyan lényegbevágó, mint a nyolcórás munkaidő vagy a társadalombiztosítás. Bonaparte császárként fekszik az Invalidusok Dómjában, és az udvari ceremónia előírásai szerint kell fejet hajtani előtte, miközben Lenin Moszkva közepén ugyanúgy agitál, ahogy azt élőben tette, amikor a város terei visszhangozták a hangját, és ezek meg ezek hallgatták a viharosan süvöltő szavait.

Lenin mauzóleuma ma Moszkva központja, s ha régen azt kérdezték tőled a moszkvaiak, hogy megnézted-e a Nagy Iván-harangtornyot meg a Vaszilij Blazsennij-székesegyházat, ma azt a kérdést teszik fel: hát Iljicsnél jártál-e már?

Ünnepi megvilágításban Lenin neve ragyog minden épületről és minden gyárképményről; a kirakatokban, a magánházakban, az albumokban és az emlékkönyvekben fényképeinek és portréinak megszámlálhatatlan mennyisége virít. Leninnel monográfiák szólnak, Lenin biedermeier árnykép és futurista rajz, ő függ a színházi foyer-ban, a Louis-Quinze-szalokban és a vonatok hálfülkéiben. A hajdani Angol Klubban (melyet oly jól ismerünk a *Háború és békéből*), azaz a mai Forradalmi Múzeumban Lenin az orosz tömegek élén menetel. Az orosz tömegek már Pugacsovban és Sztenyka Razinban megéreztek önmaguk és saját akaratuk má-

sát, Pugacsovval és Sztenyka Razinnal már rég saját kezükbe szerették volna venni sorsukat. Pugacsov és Sztenyka Razin átgázoltak a Volgán, ezer meg ezer sorsnak parancsoltak, s páni félelem gyanánt egész városok lángra lobbantásával jelezték előre a pirkadatot, amely akkor még nem jöhetett el. Sztenyka előtt is reszkettek a Carszkoje Szé-ló-i bojárok, amikor a legendás muzsikok lángoló útjelzőket gyűjtöttek az orosz horizonton – ámde Lenin mint fókusz köré seregltek az Angol Klub összes termei, melyekben nemrég még az udvaroncok nevetése visszhangzott és tábornoki egyenruhák ragyogtak a cári gálán.

Lenin nem csupán történelmi anekdota az olvasókönyvekben, ő átok mindazoknak a sápadt alakoknak a lelkében, akik ma vízbefűltek és hajótöröttek gyanánt bolyongnak a moszkvai utcákon, átkozván a proletár győzelem napját és óráját. Az utcákon Lenint mandzsettagomb és szolgálólányoknak való kitűző formájában árulják; ő a párt vörös csillaga a munkásing gomblyukában, az olcsó fogpaszta, a fémfeldolgozó trösztök gépeinek reklámarca, a mozdonyok és a frissen lakkozott piros elektromos villamos neve. Rengetegen járják Moszkva utcáit apró, fehér caucsukrozzetákat árulva, melyek foglatában Lenin arcképe látható; házalók, hosszú szakállú, piszkos kaftánba bújt kalandorok kínálgatják Lenint olcsó üveg poharakon, virágvázakon, gipsz domborműveken, kávéscsészen és szipkákön. Ha ma Moszkvába érkezik egy külföldi, az első és legkülönösebb benyomása az, hogy az egész dinamikus, tömegeket mozgató város egy irreális árnyék pecsétjét hordozza, mely a konkrét ember halála után szimbolikus formában jelenik meg, úgy, mint Krisztus és Mohamed. Lenin beszél a villamoskocsikról, a márvány emléktáblákról, a nagy, reprezentatív moszkvai paloták homlokzatáról, a Kreml falairól, Lenin néz a kirakatokból, ő lobog a zászlókon, ő unatkozik ágyad fölött az üres hotelszobában, ő a lámpás és az útjelző, a mindennapi beszélgetés, az újságcikk és az államhatalom.

RADICS Viktória fordítása